

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 7.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

Készült a
Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 Lendület Kutatócsoport keretében
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetében

A borítón:
Jelmeztervek Csokonai Vitéz Mihály *Tempefői* c. vígjátékához
(vízfestmény, 1809 körül)
Csurgó, Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Könyvtára, K 90, belső címlap

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A kötetek honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, a BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja és hálózati kiadója • www.reciti.hu
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Kódex Könyvgyártó Kft.

VADERNA GÁBOR

A Sebestyén család Bibliája

Nemrégiben azzal kerestem fel egy kolozsvári újságíró, a román közszolgálati televízió szerkesztője, Ghiță-Székely Andrea-Julika, hogy a birtokába került egy XVIII. század végi református Biblia, mely valaha Kocsi Sebestyén István teológiaprofesszor birtokában volt, s bejegyzéseket tartalmaz Sebestyén Gábor családjáról.¹ Mivel rátalált cikkeimre Sebestyén Gábor költészetéről, társadalmi státuszának alakulásáról és szociális kapcsolatairól a *Doromb* korábbi számaiban,² engem keresett meg – hátha kiderül még valami a Biblia sorsát illetően.

A részemről a Sebestyén-sorozat már lezártam a *Doromb* lapjain, de az élet úgy hozta, hogy e véletlen találatot és tanulságait még megoszthatom. A következőkben a családi Biblia példányának sorsát foglalom össze, majd a bejegyzéseket közlöm betűhív átiratban, végül kitérek néhány tanulságra, mely a XIX. századi privát írásgyakorlatok kérdését érinti.

A kötet

A Károli-Biblia 1794-es kiadása, melyről szó van, a következő (a címlap szerkesztését követve):

- * Készült a Lendület Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 Kutatócsoport keretében.
- 1 Lásd Andrea GHIȚĂ, „Tainele Bibliei din kibuț”, *Baabel*, Oct. 31 2019, <<https://baabel.ro/2019/10/tainele-bibliei-din-kibut/>>
 - 2 VADERNA GáBOR, „Sebestyén Gábor és a közköltészet”, in *Doromb: Közköltészeti tanulmányok 4*, szerk. Csörsz Rumen István, 267–282 (Budapest: reciti, 2015); VADERNA GáBOR, „Pénz beszél: Az 1811-es devalváció tárgytörténete és a magyar *it-narrative*”, in *Doromb: Közköltészeti tanulmányok 5*, szerk. Csörsz Rumen István, 201–218 (Budapest: reciti, 2017); VADERNA GáBOR, „Életre szóló irodalmi barátság: Sebestyén Gábor és Báthory Gábor”, in *Doromb: Közköltészeti tanulmányok 6*, szerk. Csörsz Rumen István, 277–288 (Budapest: Reciti, 2018). Lásd még VADERNA GáBOR, *A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben* (Budapest: Universitas Kiadó, 2017), 459–502.

Szent Biblia az-az Istennek O és Ujj Testamentomban foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre fordítottatott KAROLI GASPAR által. Mellyet e' Formában legelőször Ki-nyomtattatott P. F. Ultrajektomban, Altheer Janos által. MDCCXCIV.

A Bibliát Pethe Ferenc adta ki Utrechtben. Nem mondhatni, hogy könyvritkaságról van szó, hiszen 11 000 példányban jelent meg.³ Az általunk vizsgált példány címlapján Kocsi Sebestyén István kezével olvashatjuk ezt: „Kotsi Sebestyén Istváné Debreczenben 1796.”

Ebből az adatból ismerjük az első tulajdonos kilétét, valamint a kötet beszerzésének idejét és helyét. Az első tulajdonos 1776-ban született, Debreczenben, Kecskeméten is tanult, Kunszentmiklóson volt rektor, majd Frankfurt am Oderben tanult tovább. Miután hazatért fiatalon lett a Debreceni Református Kollégium tanára (1792–1803), exegesist, zsidó nyelvet és történelmet tanított. Lelkészi vizsgáját 1797-ben tette le. A Biblia beszerzése ezzel állhatott összefüggésben, s talán az is megkockáztatható, hogy a hamarosan bemutatandó locusok kijegyzése a hátsó táblára szintén lelkészi vizsgájához kapcsolódott. Erre persze nincs bizonyíték, csak az évszám és a helyszín összejátszása. Hiszen Kocsi Sebestyén innen lelkészi pályára lép: Hajdúböszörmény (1803–1806), Hajdúszoboszló (1806–1814), Monor (1814–1815) e pályaszakasz állomásai. 1815-től 1841-es haláláig a pápai református kollégium teológiaprofesszora lett. A család-történetet a XX. század elején összefoglaló Eötvös Károly szerint a polihisztor Kocsi Sebestyén még egy kopt nyelvtant is írt latin nyelven, aki emellett vagy tucatnyi nyelvet beszélt.⁴ Feleségéről, Kis Juliannáról (1768–1846) eddig semmit sem tudunk – az alább közlendők már születéséről, szüleiről és haláláról is tartalmaznak információkat. A professzor 1841-ben halt meg.

A Biblia az apa halála után fiához, Sebestyén Gáborhoz került. Gábor 1794. február 14-én született Debreczenben. Életének adatairól eddig is rengeteg információ állt rendelkezésre, mivel a grafomán fiú pályája kezdetétől ontotta a saját magával kapcsolatos iratokat. Járt a debreceni református kollégiumba, Kecskemétre, ahol Császári Lósy Pál volt a költészet tanára, majd a pozsonyi evangélikus líceumba. Nem követte apját a lelkészi pályán: 1819-ben pár éves, a Királyi Táblán töltött joggyakorlat után ügyvédi vizsgát tett. Gábor Veszprémben telepedett le. 1827-ben itt lett Veszprém vármegyei aljegyző és táblabíró, majd nem sokkal később Győr, Fejér és Vecseszék táblabírója is. 1834-ben Veszprém vármegyei tisztii főügyviselő, 1840-ben vármegyei főjegyző, az 1843/44-es, majd az 1847/48-as diétán Veszprém vár-

3 Lásd SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I–XIV. kötet (Budapest: Hornyánszky Viktor, 1891–1914), X: 890. A bibliafordításokhoz lásd BENYIK György, *Magyar Bibliikusok lexikona* (Szeged: JATEPress, 2016), 29, 237.

4 Életéről lásd SZINNYEI VI: 660–662; EÖTVÖS Károly, „Kocsi Sebestyén István”, *Pesti Hírlap* 29, 181–216. sz. (1907. július 31. – szeptember 11.), itt: 29, 181. sz. (1907. július 31.): 2; VADERNA, *A költészet születése*, 460.

megye követe. 1848-ban megrettenve a forradalom következményeitől, visszavonult, majd a Bach-adminisztrációban indította újra karrierjét: 1850-ben a soproni főtörvényszék ülnöke, 1855-ben ugyanott az úrbéri főtörvényszék bírása.

A hivatali karrier felfutása mellett a református egyház világi szervezetében is tevékenykedik: 1827-ben a dunai református egyházkerületben superintendentialis assessor, 1834-ben presbiter, 1840-ben superintendentialis könyvvizsgáló. A család beágyazottságát a református elitbe jól mutatja, hogy Sebestyén Gábornak Hunyadi Ferenc, a tiszántúli egyházkerület püspöke volt keresztapja, s látni fogjuk, hogy fiai keresztszülei között feltűnik Tóth Ferenc, a dunántúli egyházkerület püspöke.

Sebestyén emellett a szépirodalmi pályán is elindult. Néhány fiatalkori publikációja szinte elenyészik amellet a kéziratos anyag mellett, mely ránk maradt.⁵ Idősebb korában a nyilvánosság előtt leginkább anagrammakészítő szenvedélyével szerepelt.⁶

Természetesen Sebestyén Gábor családjáról tudjuk meg a legtöbbet a Biblia bejegyzéseiből. 1825. május 15-én vette feleségül Szőke Juditot (1805–1872), akitől négy gyermeke született: Károly (1827–1831), Pál (1828–1891), Antal (1830–meghalt: 1881–1891 között) és Károly (1832–1873).⁷

Sebestyén Gábor 1864. április 4-én halt meg Pesten – minden bizonnyal valamelyik fia otthonában. A Biblia is ekkor kerülhetett a fővárosba, Sebestyén számos más kéziratával és könyvével együtt. Végül a legtovább élt fiú, Pál hagyatéki irataiban bukkannak fel Kocsi Sebestyén István és Sebestyén Gábor könyvei és kéziratai. Sebestyén Pálnak, aki 1891. május 5-én hunyt el, nem volt közvetlen leszármazottja, így távolabbi rokonai osztoztak ingó és ingatlan vagyonán. Szerencsére nemcsak a kisebb értéktárgyakat, hanem a könyveket is gondosan jegyzékbe szedték.⁸ A felsorolt több száz kötet – és több más kiadású Károli Biblia – között ott található az 1794-es Biblia is.⁹ Az árverésre 1891. július 29-én került sor. A könyvet három másikkal együtt összesen 70 krajcárért Mai Henrik antikvárius gyűjtötte be. (A könyveken antikváriusok osztoztak. Valószínűleg nem licitáltak egymásra. Erre utal a tény, hogy nagyon olcsón jutottak a könyvekhez, illetve ciklikusan váltják egymást a vevők.)¹⁰

5 Ezek listája: VADERNA, „Sebestyén Gábor és a közköltészet”, 272–274, 281–282.

6 Lásd VADERNA, *A költészet születése*, 463–464.

7 Sebestyén Gábor pályáját és családtörténetét a fenténél részletesebben összefoglalom: VADERNA, *A költészet születése*, 459–464.

8 A forrásban rejlő lehetőséget kiaknázza: GYÁNI Gábor, „Az olvasó táblabíró: középosztályi műveltség a 19. század végén”, in GYÁNI Gábor, *Az urbanizáció társadalomtörténete: Tanulmányok*, 231–258 (Kolozsvár: Korunk – Komp-Press, 2012).

9 Néh. Sebestyén Pál nyug. kir. tábla bíró hagyatékában lelt könyvek czimjegyzéke, Budapest Főváros Levéltára, IV.1411.b, 1891/01267, 21.

10 Árverési jegyzőkönyv, 1891. július 29., BFL, IV.1411.b, 1891/01267, 14. Mai Henrikről, akinek a Múzeum körúton volt boltja, lásd SZINNYEI VIII: 319.

A példánynak e ponton nyoma veszett. Mindössze annyit tudunk, hogy a Biblia valamikor a XX. század közepén került Izraelbe, a Maagan kibucba, ahonnan a 2000-es évek elején Klein Tata (Mordechai Keidar) a Léb házaspár közvetítésével Kolozsvárra küldte azt.¹¹ Hogy mi mindent látott ez a könyv a XX. század történelméből, sajnos már nem mesélheti el. Jelenleg magántulajdonban van.

A bejegyzések

Az alábbiakban betűhív átiratban közlöm a családi Biblia bejegyzéseit. Bár az egyes bejegyzéseket nem feltétlenül sorban írták be, itt mai előfordulásuk sorrendjében adom meg.

1. [hátsó szennycímoldal, recto]

[**Sebestyén Gábor írása:**] Én Nemes Sebestyén Gábor 1825^{dik} Esztendei Mártzius 20^{kán} Kis Kun Halason lakó 's oda való Districtualis Kapitány¹² Tekintetes Kármán Pál Úr mostoha leányát Nemes Szőke Judith Kis Asszonyt Mátkámnak el jegyezvén /: Kérom volt T. Eöri Szabó Gábor szolgáló Úr¹³ :/ véle ugyan tsak 1825^{dik} Esztendei Május 15^{dik} Napján meg esküdtem; öszveadott bennünket Tiszt. Kováts József Halasi Prædikátor Úr.¹⁴

- 11 1996-ban készült egy dokumentumfilm a Maagan kibuc történetéről: *Kibutz Maagan*, 1996. Operatőr: Leob AKIVA, vágó: ESSIG József, riporter: GHIȚĂ Andrea. A magyarul beszélő riportfilm román felirattal jelenleg megtekinthető: <https://www.youtube.com/watch?v=skA9T5lnhrA&list=UUW2zeGdm-y0ig8-ZP7WBlow&index=151&t=0s> A Bibliát Kolozsvárra eljuttató házaspárról lásd *Emlékszel? – Háború és szerelem Kolozsváron*, tvr Cluj, 2003. Operatőr: ESSIG József, vágó: Mircea MACAVEI, rendező: GHIȚĂ Andrea. Megtekinthető: https://www.youtube.com/watch?v=zrT9ZAI_qCI&list=UUW2zeGdm-y0ig8-ZP7WBlow&index=144&t=0s
- 12 Kármán Pál 1824-ben már a Kis Kun kerület kapitánya volt, emellett superintendentialis vice-curator egyházmegyéjében. Lásd PETERKA József, „Jelentés”, *Tudományos Gyűjtemény* 8, 6. sz. (1824): 122–125, 123.
- 13 Eöri Szabó Gábort 1810-ben nevezték ki Veszprém vármegye aljegyzőjének (*Hazai 's Külföldi Tudósítások* 5, 2. félév, 39. sz. (1810. május 16.): 313), egy 1820-as tudósításból már arról értesülünk, hogy megerősítették főszolgabírói pozíciójában, vö. *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 15, 2. félév, 33. sz. (1820. október 21.): 255). 1840-ben egyházi gondnok, vö. *Hasznos Mulatságok* 24, 1. félév, 8. sz. (1840. január 25.): 29. 1844-ben még mind világi, mind egyházi pozíciója megvan (*Nemzeti Ujság* 39, 41. sz. (1844. május 22.): 328; a gondnoki tevékenysége alól korára való tekintettel csak 1859-ben mentették fel (*Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok* 2, 29. sz. (1859. július 19.): 775. Neve utoljára 1862-ben tűnt fel egy alapítványi gyűjtés kezdeményezőjeként (*Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok* 5, 6. sz. (1862. február 9.): 195–196. Haláláról nincs tudomásunk).
- 14 Kováts József korának ismert költője volt. Életéről lásd: „Kováts (Háló) József, ev. ref. lelkész, szül. 1761. márcz. 17. Győrött; szülei később Érdioszegre (Biharm.) költöztek; itt kezdett

[Sebestyén Gábor írása:] 1827^{dik} Esztendei Januarius 11^{ik} napján Tsötörtökön,¹⁵ délutánni hatodfélórákor született Károly fiam, a' ki más nap Pápán Fő Tiszte-
lendő Generalis Notarius és Senior Tóth Ferentz Úr¹⁶ által meg kereszteltetett.
Kereszt Atyák 's Anyák voltak 1., Rába Boldizsár Királyi Tanácsos és 2^{ik} Allspán
Úr Ó Nagysága, a' Felesége született Vajda Margit Asszonyság.¹⁷ – 2., Eöri Szabó
Gábor Fő Bíró Úr, a' Felesége Kalmár Johanna Asszonyság.¹⁸ – 3., Vetsey Károly

tanulását és 1772-től Debreczenben folytatta, hol 1778. ápr. 30. lépett a felső osztályokba; 1785. ugyanott a poeták praeceptora (Csokonainak is tanítója) volt. 1786-ban Derecskén iskolarektor lett. Mindenek felett pártolta őt Szilágyi Sámuel hegyköz-kovácsi birtokos. K. 1789-ben meglátogatta a német, holland és angol egyetemeket; legtovább tartózkodott Utrechtben és Göttingában. Ez utóbbi helyről 1791-ben hívták meg nagy-körösi papnak; hazajött és folytatta hivatalát 1815-ig, mikor Halasra hívták, hol 1826-ig lelkészkedett; ekkor szemei gyengesége miatt nyugalomba vonult Nagy-Körösre, hol 1830. okt. 10. meghalt. Jellemző életéből, hogy tizenhatsz fogadott gyermeket nevelt föl. Gazdag könyvtárát, melynek egy részét ipjától Góbból Gáspár esperestől örökölte, s debreczeni, pápai, kecskeméti és nagy-körösi iskoláknak hagyta.” SZINNYEI VI: 1291–1292. Lásd még SZILÁGYI Ferenc, „Csokonai, Háló Kovács József és Rousseau”, *Studia Litteraria* 20 (1982): 83–98.

15 A napot utólag szúrta be.

16 Tóth Ferenc ekkor még csak a püspöki szék várományosa volt. Életrajza: „**Tóth Ferencz**, ref. püspök, Tóth Sámuel és Kovács Juliánna földművelő szülők fia, szül. 1768. nov. 19. Vörös-Berényben (Veszprém.) Debreczenben tanult, hol 1793. tanulmányai befejeztével három évig segédtanár és könyvtárnok volt, 1798. pedig senior lett. 1799 tavaszán gr. Teleki Sámuel erdélyi kancellár házában Bécsben nevelőséget vállalt; innét 1800. ápr. a göttingai egyetemre ment, honnét hazatérve, 1801. jún. 5. pápai theologiai tanári állást foglalt el. A dunántúli egyházkerület 1716. főjegyzőjévé választotta, míg 1817. máj. 14. pápai lelkész lett. Az 1821–22. generalis convent jegyzői tisztét ő vitte, a pápai egyházmegyében pedig 1823. febr.-tól esperesi hivatalt viselt, míg 1827. máj. 17. egyházkerülete püspökségre emelte. 1830. a göttingai egyetemtől theologiai doktori oklevelet érdemelt ki. 1834. Pápán jogtani széket, 1838. jan. 7. nyomdát alapított. Meghalt 1844. szept. 2. Pápán.” SZINNYEI XIV: 368–371.

17 Véghely Dezső könyvének jegyzeteiben Rába Boldizsárról a következőket találjuk: „felsőeöri Rába Boldizsár (1749 – Pápa, 1837. VI. 2.) szolgabíró, udvari tanácsos, majd Veszprém vármegye 1. alispánja. Felesége vizeki Tallián Julianna. Rába Boldizsár – Bésán István alispántársával együtt – tisztségéről 1823 tavaszán mondott le több vármegyei tisztségviselővel együtt, azt követően, hogy az 1821-es újoncozási és az 1822-es adóemelésről szóló királyi rendelettel Veszprém vármegyei közgyűlése vezetésükkel szembehelyezkedett.” VÉGHÉLY Dezső, *Egy kis körültekintés Veszprémben*, szerk. FÖLDESI Ferenc (Veszprém: k. n., 2017), 124. Ezek az adatok mindenképpen pontosításra szorulnak: Rába 1827-ben még (vagy ismét) második alispán volt Veszprém vármegyében, továbbá feleségének neve is eltér az általunk tudottól (persze lehetséges, hogy többször is nősült. 1810-ben nevezték ki második alispánnak, vö. *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 5, 2. félév, 39. sz. (1810. május 16.): 313. 1819-ben emelkedett királyi tanácsosi rangra, vö. *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 14, 1. félév, 32. sz. (1819. április 21.): 250. 1829-ben több vármegyeik táblabírája, vö. *Magyar Kurir* 43, 52. sz. (1829. június 30.): 8. Halálakor biztosan Vajda Margit volt az özvegye, legalábbis egy 1840. évi tudósítás őt nevezi meg adományozóként Kölchey Ferenc emlékére: „Vajda (Rába-Bogyoszlói) Margit, F. öri Rába Boldizsár' kir. tanácsos' özvegye 4 ft”, vö. *Athenaeum* 4, 2. félév, 31. sz. (1840. október 15.): 496.

18 Személyről nem találtunk információt.

Szolga Bíró Úr, a' kivel Kováts Rozália Kis Asszony¹⁹ íratott fel. – NB akkor éjjel nagy villámlás, menydörgés és jégeső volt (: a' mi illy téli időben kivált éjjel szokatlan dolog :) [Sebestyén Gábor betoldása később:] Pesten a' Menkő le is tsapott 's tűz volt ekkor :)²⁰

[Sebestyén Gábor írása:] meghalt September 24^{kén} 4 órai betegsége után 1831^{újk} esztendőben cholera-ban.

2. [hátsó szennycímoldal, verso]

[Sebestyén Gábor írása:] Pál 5ször szenvedett 39 ütést. II Kor XI:24.²¹

[Sebestyén Gábor írása:] 1828^{ik} Esztendei October 2^{kán} Tsötörtökön²² hajnalban negyedfélórákor Pápán született Pál; másnap meg keresztelte Fő Tisztelendő Tóth Ferentz Superintendens Úr. Kereszt Szülék a' mostoha Ipam T. Kármán Pál KisKunsági Kapitány a' Feleségével Péter Krisztina Napam Asszonnyal,²³ és Kováts Rozália Kis Asszony Vetsey Károly Fő Sz. Bíró Urral együtt, és Pálffy Pál Tábla Bíró Úr 's Felesége Bóné Er'sebet Asszonyság.²⁴ Szép nap volt Clara dies

- 19 Vetsey Károly neve először egy méhtartási kézikönyv előfzetői között tűnik fel 1816-ban, vö. MÁRTON Gábor, *Gazdaságos méhtartás* (Győr: Streibig Leopold, 1816), 270. 1825-ben már szolgabíró (ezt épp Sebestyén Gábor egy publikációjából tudjuk): SEBESTYÉN Gábor, „Veszprém Vármegyei muzsikai Intézet”, *Tudományos Gyűjtemény* 9, 3. sz. (1825): 76–87, 78; de még 1831-ben is csak alszolgabíró, vö. *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 26, 1. félév, 46. sz. (1831. június 8.): 363. Sebestyén 1821-ben farsangi jótanácsokat írt barátjának a házasságról. Talán egy hosszan tartó liaison állhatott fenn Vetsey és a keresztülöként szereplő Kováts Rozália között. 1828-ban még ott van Vetsey mellett, 1830-ra azonban eltűnik mellőle. A farsangi ajándék: Házassági gondolatok. melyeket farsangi ajándékkul Vetsey Károly Barátjának ajánlott SEBESTYÉN Gábor mk Pápán 1821., Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Oct. Hung. 542. Elemzése: VADERNA, *A költészet születése*, 471–474.
- 20 A *Hazai 's Külföldi Tudósítások* híre az esetről: „Pesten az essős és sáros napok után a' folyó hónap 11-kén erős éjszakai szél támadván, egészen téli idővel látszatott fenyegetni; de estbe hirtelen megváltozván, tsaknem nyári melegre, 11 óra tájban a' hathatós szél zúgó essőt hozott; utóbb az ég feltisztulván, 4 óra tájban más nap reggel ismét szörnyű szél támadott, és setét felhőkkel elborítván egünket, rémitő zúgással nagy fergeteg támadott, midőn a' jég, dara, és esső keveredve hullván, nagy villámlások, és rémitő tsattogások között Pesten Ferencz Városában a' menykő letsapott, 's a' Reformatum templom megett a' városnak fatartó majorjába, azt meggyújtotta, 's az egész várost nagy ijedtségbe hozta: de a' bő essőzés, és a' serény segedelem mégis meggátolta a' veszedelem további terjedését. Ezen közben annyival nagyobb volt a' rémülés, mivel az egész város felett a' levegő mint egy tűzben állam látszatott, és a' gyakor menydörgések 's villámlások folyvást tartottak. – Ezen tünemény annyival különösebb, mivel 11-dikén déltájban a' Duna felett igen szép szivárvány látszott, 's ugyan ez időben a' Budai várban havas esső esett.” 22, 1. félév, 4. sz. (1827. január 13.): 23.
- 21 „A zsidóktól ötször kaptam negyvenet egy híján.”
- 22 A napot utólag szúrta be.
- 23 Személyről nem találtunk információt.
- 24 A harmadik keresztülő párost először nem írta be, hanem utólag szúrta be a sor fölé. A Pálffy

Pauli. Sicelides Musæ! Paulo majora canamus.²⁵

[**Sebestyén Gábor írása:**] 1830^{dik} Esztendei December 6^{kán} Hétfőn estveli Heted-félórákor született Antal. Másnap meg is kereszteltetett. Kereszt szülék: Fő Tisztelendő Tóth Ferentz Superintendens Úr, feleségével Czike Juliánával²⁶ – Tek. Spisich Ignázt Tábla Bíró Úr, Feleségével Gál Clementina²⁷ és T. Pálfy Pál Tábla Bíró Úr, Feleségével Bóné Er'sébbel: – és Vetsey Károly Fő. Sz. Bíró Úr.

[**Sebestyén Gábor írása:**] NB. A' tulsó lapra jegyzett kedves kis Károly fiam, az egész országot rémítő keleti Cholera betegség áldozatja leve September 24^{kén} 1831. Ekkor ugyan is reggeli 7. órákor hasmenés vagy is inkább has folyás jöven rája, négy óra mulva, ugymint már 11 órára meg halt: és más nap el is temettetett a Pápai Alsó Városi Temetőben.

[**Sebestyén Gábor írása:**] 1832ik Esztendei Augustus 12kén estvéli 4. órákor született <...>²⁸ Károly. Kereszt szülei Fő Tiszt. Tóth Ferentz Sup. U. és Pálfy Pál Tábla Bíró Úr, Feleségekkel együtt, és Göböl Mária **[a mondat a következő lap alján folytatódik]**

3. [hátsó tábla belső lapja:]

[**Kocsi Sebestyén István írása ceruzával:**] Eszem Iszom ki szegény lesz Péld XXI:17.²⁹

a' határ Péld XXII: 28.³⁰ / Per folyás Jób XXIX:16³¹

Feleség Péld XVIII:22.³²

Oktalan szép asszony Péld XI:22³³

Herélt évek Máté XIX: 12.³⁴

grófok tömegében Pálfy Pál személyről nem találtunk információt, miként Bóné Erzsébetéről sem.

- 25 Az aktualizált idézet forrása: Vergilius, *Bucolica, IV. ecloga, 1.* Fordítása: „Pál szép napja. Szicíliai Múzsák! Pálnak nagy dolgokat énekeljete!” A szicíliai múzsák a szirének.
- 26 Tóth Ferenc családjáról nem sokat tudni. Halálakor özvegye, s három gyermeke (Lajos, Terézia és Eszter) még éltek: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok* 4, 50. sz. (1845. december 14.): 1195.
- 27 Amikor Spisich 1845-ben belépett a Magyar Gazdasági Egyesületbe a névsorban főbíróként van feltüntetve, vö. *Nemzeti Társalkodó* 15, 80. sz. (1845. október 5.): 320. Feleségéről nem találtunk információt.
- 28 A lapszálon két szótagnyi írás elmosódott.
- 29 „Szűkölködő ember lesz, aki szereti az örömet; aki szereti a bort és az olajat, nem lesz gazdag!”
- 30 „Ne bontsd el a régi határt, melyet csináltak a te eleid.”
- 31 „A szűkölködőknek én atyjok valék, az ismeretlenek ügyét is jól meghányám-vetém.”
- 32 „Megnyerte a jót, aki talált feleséget, és vett jóakaratot az Úrtól!”
- 33 „Mint a disznó orrában az aranyperce, olyan a szép asszony, akinek nincs okossága.”
- 34 „Mert vannak heréltek, akik anyjuk méhéből születtek így; és vannak heréltek, akiket az

Arpád 2Kir: XVIII:34.³⁵ és XIX:16³⁶

[**Kocsi Sebestyén István írása tintával:**] Nyiha haha Jób XXIX:28.³⁷

Boldogok a' meddők Luk:XXIII:29³⁸

[**a fenti két sorhoz kapcsolva ceruzával Kocsi Sebestyén Istvántól:**] Kár. Péld XVIII:24³⁹

[**Kocsi Sebestyén István írása tintával:**] Papszájába való a' Világiakhoz 1.Kor: IV:10.⁴⁰

Felelj meg a' bolondnak az ő bolondsága szerint Péld XXVI:5⁴¹

Idegen nyelven ne imádkozz ne predikálj 1Kor:XIV:15.16.ig.⁴²

[**Kocsi Sebestyén István írása ceruzával:**] kiazság IISám:XVIII:18⁴³

[**Sebestyén Gábor írása:**] Az édes Atyám Nemes Sebestyén István Pápai Collegiumbeli Theologia Professor, meghalt csendes halállal 1841^{ki} Januárius 25^{kén} estveli 10 óraker, életének 80^{ik} házasságának pedig 50^{ik} esztendejében. El temetett azon Hónap 28^{kán} délelőtti 10. óraker. Predikációt tartott felett Főtiszt. Tóth Ferentz Superintendens Ur Ján:XVII:4⁴⁴ 's több köv: verseiből vett textusról. Oratiót mondott tiszt. Széki Albert Theologiae Prof: Úr;⁴⁵ a' sírnál pedig tiszt. Czibor Ferencz Philosophiae Professor Úr.⁴⁶

emberek heréltek ki; és vannak heréltek, akik maguk herélték ki magukat a mennyeknek országáért. Aki beveheti, vegye be.”

- 35 „Hol vannak Hámátnak és Arphádnak istenei? Hol Sefárvaimeknak, Hénának és Hivvának istenei? És Samariát is megszabadították-é az én kezemből?”
- 36 „Hajtsd hozzám, Uram, a te füledet és halld meg; nyisd fel Uram, a te szemeidet és lásd meg: és halld meg a Sénakhérib beszédét, aki ide küldött, hogy szidalommal illesse az élő Istent.”
- 37 „A trombitaszóra nyerítéssel felel; messziről megneszeli az ütközetet, a vezérek lármáját és a csatazajt.”
- 38 „Mert ímé jönnek napok, melyeken ezt mondják: Boldogok a meddők, és amely méhek nem szültek, és az emlők, melyek nem szoptattak!”
- 39 „Az ember, akinek sok barátja van, széttöretik; de van barát, aki ragaszkodóbb a testvérnél.”
- 40 „Mi bolondok a Krisztusért, ti pedig bölcssek a Krisztusban; mi erőtlének, ti pedig erősek; ti dicsőségesek, mi pedig gyalázatosak.”
- 41 „Felelj meg a bolondnak az ő bolondsága szerint, hogy ne legyen bölcs a maga szemei előtt.”
- 42 „Hogy van hát? Imádkozom a lélekkel, de imádkozom az értelemmel is; énekelek a lélekkel, de énekelek az értelemmel is. Mert ha lélekkel mondasz áldást, az ott lévő avatatlan miképpen fog a te hálaadásodra Áment mondani, mikor nem tudja, mit beszélsz?”
- 43 „Absolon pedig vett és még életében emelt magának emlékoszlopot, amely a király völgyében van. Mert ezt mondja vala: Nincsen nékem oly fiam, akin az én nevemnek emlékezete maradhatna; azért az oszlopot a maga nevére nevezé; és az Absolon oszlopának hívatatik mind e mai napig.”
- 44 „Én dicsőítettelek téged e földön: elvégeztem a munkát, amelyet reám bízál, hogy végezzem azt.”
- 45 Széki Albert 1840-től volt a Pápai Református Gimnázium igazgatója. Lásd *Jelenkor* 9, 103. sz. (1840. december 13.): 411.
- 46 Életrajza: „**Czibor Ferencz**, ev. ref. lelkész; 1839-től pápai tanár volt; azután Kömlődön Komárommegyében lett ev. ref. lelkész, hol 1886. márcz. 21. meghalt 90. évében.” SZINNYEI

[**Sebestyén Gábor írása:**] Az édes anyám Nemes Kis Juliánna született az 1768^{ik} esztendő vége felé. Édes Attya Nemes Kiss István, édes anyja Nemes Tóth Pápay Susánna Ketskeméti lakosok voltak.⁴⁷

Az édes anyám Nemes Kis Juliánna meghalt 1846^{ki} Mártzius 18^{ikán} reggeli 10 órakor, miután Mártzius 13^{kán} a' szél a' nyelvét 's nyeldekölójét meg ütötte. Azolta nem szólt és így 5^{öd} napon csendesen csak el aludt. Másnap eltemettetett a' Pápai temetőbe édesatyám mellé. Meghalt 78^{ik} évében.

[**Sebestyén Gábor írása, az előző lap alján félbehagyott mondat befejezése:**] Asszony Néhai Tiszt. Kováts József Úr Özvegye N. Kőrösön⁴⁸

4. [betoldott külön lapon:]

[**Sebestyén Gábor írása:**] Én Sebestyén Gábor születtem Debreczenben 1794^{ik} Esztendei Februárius 17^{kán} Édes Atyám Professor Kotsi Sebestyén István, édes Anyam Kis Juliánna Asszony (Kecskemétről). Kereszt Atyám Superintendens Hunyady Ferentz.⁴⁹

A' Feleségem Szőke Judith született Weszprémben 1805^{ik} Esztendei November 18^{kán} Édes Attya volt Szőke László,⁵⁰ édes Anyja Péter Krisztina Asszony Halasról. Kereszt Szüléi Kelemen Sárközy Ágnes, Roboz Benedek, N. Sári Juliánna,

II: 505. Czibor a katedrát helyettes tanárként már 1838-ban elfoglalta (ekkor görögöt oktatott – lásd *Jelenkor* 7, 56. sz. (1838. július 14.): 222), 1839 áprilisában lett a filozófia rendes tanára, lásd *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 34, 1. félév, 33. sz. (1839. április 24.): 255. Innen 1842-ben előbb Dadra távozott, vö. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok* 1, 38. sz. (1842. december 22.): 456; majd a kömlödi plébániát vette át 1845-ben, vö. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok* 4, 49. sz. (1845. december 7.): 1158. A Kollégiumtól való távozás okairól a hírek hallgatnak.

47 A szülőkről nincsenek információink.

48 Göből Mária férje halála után hiába próbálta meg Háló Kováts József hagyatékát kiadni. Lásd *Magyar Kurir* 45, 1. félév, 10. sz. (1831. február 4.): 80.

49 Életrajza: „**Hunyadi** (Szabó) Ferencz, evang. ref. püspök, szül. 1743. júl. 23. Telegden (Biharm.), hol atyja, szintén H. Ferencz, prédikátor volt; tanulmányait Diószegen kezdte, 1758. ápr. 27. a felső osztályba Debreczenbe ment, hol a theológiát is végezte. 1765-ben Diószegen lett rector; 1767. okt. 26-tól Bazelen tanult; onnét hazaérkeztek 1768. nov. 6. segédlelkész lett Debreczenben Piskárkosi Szilágyi Sámuel püspök mellett. 1770. jan. I. rendes lelkésznek választották. Mint jeles szónok nagy kedvességben állt nemcsak Debreczenben, hanem messze vidéken is. 1781. Szathmári P. István mellé vice-nótáriussá, annak pedig püspökségre lett emeltetése után 1786. jan. 17. generalis nótáriussá, végre 1791. júl. 29. a tiszántúli kerület püspökének választotta Sinai Miklós ellenében; e választás sok viszályra adott okot. Részt vett a budai zsinatban, melyben a tiszántúli kerület részéről 24-ed magával jelent meg. 1795-ben, midőn Sárospatakra ment a vizsgálatokra, hirtelen szélütés érte s harmadnapra júl. 7. meghalt; ott is temették el. (Özvegye Veresmarti Klára még 1825-ben Diószegen élt.)” SZINNYEI IV: 1430–1431. Sebestyén nem tett említést másik keresztapjáról, Gál Andrásról, a Kollégium tehetséges alumnusáról, aki nem sokkal ezután már Jénában tanult tovább. Lásd SZINNYEI III: 938–939.

50 Az édesapa személyéről nincsenek információink.

Armpruszter özvegye Hankovszky János Anyós Klára.⁵¹

[**Sebestyén Gábor írása:**] 1828dik Esztendei

[**Sebestyén Pál írása:**] Anyám meghala Pesten 1872^{ik} Julis 7^{én} d. e. ½ és ¾ 12 óra közt

Károly † Veszprémben 1873 apr: 27-én 10 órakor.

Tanulságok

A fennmaradt kötet nyilván számos értékes információval egészítette ki a Sebestyén család történetét. Emellett a magyar viszonylatban sajnos csak kevésbé kutatott családi Bibliák bejegyzéseiről is képet kaphatunk e könyvtárgy révén.⁵² Mivel összehasonlítóképpen csak szórványos adatok, s a saját kutatói benyomásaim állnak rendelkezésre az alább megfogalmazottak leginkább csak hipotézisek lehetnek.

1) A könyvtárgy eredetileg nem családi Biblia volt, hanem egy teológiaprofesszor és lelkész munkaeszköze. Erre utalnak a bibliai passzusok gyűjtései: nyilván a mindennapi használat során előforduló locusokat szedte össze Kocsi Sebestyén István.

2) A családi Bibliák alapvető funkciója, hogy a család legfontosabb eseményeit rögzítsék. Ebben a funkcióban e könyvtárgyat Sebestyén Gábor kezdte el használni: ő jegyezte fel először házassága, apja, anyja, felesége és gyermekei legfontosabb adatait, majd ezt a hagyományt egy rövid kiegészítéssel fia, Sebestyén Pál is folytatta.

3) Ily módon láthatóvá válik egy tárgy használatának három eltérő stratégiája. Kocsi Sebestyén István számára a Biblia – hangozzék ez bármily furcsán – munkaeszköz volt; Sebestyén Gábor számára a családi emlékezet fenntartásának médiuma; Sebestyén Pál pedig már csak az adatokat egészítette ki,

51 Hankovszky János és Anyós Klára Kisfaludy Atala költőnő nagyszülei voltak. („Kisfaludy Atala”, *Magyarország és a Nagyvilág* 14, 30. sz. (1878. július 28.): 465–466, 466.) Egy másik tudósítás szerint: „Anyós és Kisfaludy, tehát költői vérből. Nagyatya, Hanovszky János őrnagy, Mária Teréziától nemességet nyert s ezredének egyik legszebb katonája volt. Nagyanyja, esztergák Anyós Klára, a község dédanyja, betegek ápolója, arisztokrata vér, de nemes szív; az akkori jobbgátság apellatorium fóruma; forrón szerető anya; veszélyben segély- és tanácsadó, magas és jóltevő szellem egy személyben. »Kukulá«-jával megörökítve lón Atala rajaiban. Édes atyja vasmegyei földbirtokos: Kisfaludy Mihály.” „Kisfaludy Atala”, *Fővárosi Lapok* 16, 288. sz. (1879. december 16.): 1388. Többet nem sikerült kideríteni.

52 A kevés kivételtől lásd például Ötvös László, „Bejegyzések a családi bibliákban: Károli Gáspár bibliafordítása kiadásainak alapul vételével”, *Theologiai Szemle* 32, új évf., 5. sz. (1989): 288–290.

melyek már eleve szerepeltek apja bejegyzéseiben, de a modern anyakönyvezés korában már nem tűnt szükségesnek efféle családi emlékezetpolitika követése. Mindenesetre, hogy a legkisebb fiú még beírt két adatot a kötetbe, mutatja, hogy azt mindenképpen megőrzésre érdemesnek tartotta. A népi írásbeliség formájaként a családi adattárak Bibliákba jegyzése a XX. században is fennmaradt – a professzionalizálódó hivatalnok-értelmiség azonban lemondott róla.

4) Sebestyén Gábor nem volt mindennapi figura. Korábban azért volt alkalmas alanya annak, hogy tevékenysége révén összefoglalhassam téziseimet a XIX. század elejének költészettörténetéről, mert éppen különössége (elképesztő írásmániája) mutathatta meg, hogy mi mondható általánosnak, s mi-
ben térhet ettől el valaki. Sebestyén Gábor bejegyzései a családi Bibliába ismét egy ilyesfajta vizsgálódásra adnak alkalmat. Egyfelől az adatok (leszármazás, születés, keresztelés, halál) tipikusnak mondhatóak. Másfelől Sebestyén itt is eltér a szokásoktól, amennyiben azt is leírja, hogy éppen milyen idő volt aznap, illetve milyen tragikus körülmények között halt meg legidősebb fia. Sebestyén személyessége szokatlan e diskurzusban: jellemző, hogy a lap alján csak apró betűkkel tudta összesűriteni mondanivalóját (egyszer egy másik lapra áttolva a mondat végét). Többet szeretett volna írni, mint amire a választott forma lehetőséget adott.

5) Mit jelent egy társadalmi közegbe születni? Sebestyén Gábor e téren szerencsés embernek tűnt eddig is. Professzor édesapa, püspök keresztszülők, jelentős világi és egyházi karrier – és mindemellét a költészet jelentéktelen alakja. A most előkerült adatok a XIX. századi református írástudók kapcsolatrendszeréről is sokat elárulnak. Sebestyén ugyanis nemcsak apja teljesítménye révén juthatott át bizonyos kapukon: távolabbi rokonai – akár kapta őket, akár maga választotta – a korszak kiemelkedő literátus figurái, vagy a korszak literátus figuráinak rokonai. Ami szembeűnő: az íráság társadalmi státuszának egybeűűszása a református egyházi szervezetekben betűűűtött pozíűűűkkel. Egyszer érdemes volna ennek is a végére járni.